

Al doende leren

Effecten, ervaringen en verwachtingen van de Regeling praktijkgerichte leeromgeving in het vmbo

O N D E R
U N C S U M
L T U U R
N E T E M
S C H A P

Met de 'Regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006' is € 235 miljoen beschikbaar gekomen voor het vmbo. Dit geld kon worden benut voor aanpassing van bestaande gebouwen óf voor nieuwbouw. Zo'n twaalfhonderd vmbo-vestigingen (90% van het totaal) hebben gebruik gemaakt van de regeling. Veel scholen hebben de aanpassing of vernieuwing van hun leeromgevingen al voltooid, een klein aantal is daar nog mee bezig. Deze laatste groep bestaat grotendeels uit scholen die bezig zijn met nieuwbouw. In deze uitgave verzamelen we opgedane ervaringen en inzichten.

Welkom in de praktijkgerichte leeromgeving

Met de 'Regeling aanvullende subsidie praktijkgerichte leeromgeving 2006' hebben circa twaalfhonderd vmbo-vestigingen de leeromgeving meer afgestemd op de praktijk. Wie zo'n vestiging binnenstapt waant zich in een kantoor, een kinderdagverblijf, een kapsalon, een restaurant of een garage. Bezoekers kunnen van de ene uitdagende simulatieruimte overstappen in de andere.

Een succesvolle praktijkgerichte leeromgeving behelst echter meer dan het aanpassen van de fysieke leeromgeving. Het spoort aan om goed na te denken over Praktijk Gericht Leren (PGL) als onderwijsconcept. Het verbouwen van een lokaal geeft aanleiding – en biedt kansen – om programma's en lesruimtes optimaal op elkaar af te stemmen. Dat hebben de vmbo-vestigingen dan ook bijna zonder uitzondering gedaan. De effecten van al deze inspanning zijn op dit moment nog niet in concrete cijfers uit te drukken. Wel goed voel- en merkbaar zijn het enthousiasme en de positieve impulsen die deze subsidie-regeling teweeg hebben gebracht onder schoolleiders, docenten en leerlingen.

In deze uitgave bieden we een kijkje achter de schermen van PGL. We brengen ervaringen in beeld en schetsen de te verwachten effecten. Opgedane ervaring en inzichten willen we op deze manier beschikbaar stellen aan scholen die ook aan de slag zijn of gaan om de leeromgeving meer praktijkgericht in te richten.

Praktijkgericht leren is meer dan het verbouwen van een schoollokaal. We hebben zes belangrijke aspecten voor succesvolle toepassing van PGL op een rij gezet:

1. Praktijkgericht leren: wat willen we ermee?

Leerplein, leeratelier, leerdomein, werkplekkenstructuur. Praktijkgericht leren heeft verschillende benamingen. De meeste scholen formuleren eerst een visie op deze manier van onderwijs en passen daarop hun programma's aan. Daarna maken ze plannen voor de verbouwing en voeren die uit. → 2

2. Organisatie van de verandering: wie doet wat?

Voor veel docenten is het even wennen. Praktijkgericht leren betekent nogal wat voor hun dagelijkse werk. Scholen voeren daarom intensief overleg met de teams en geven ze een grote vinger in de pap. Het resultaat: verhoogd plezier in het werk. → 6

3. Hoe betrekken we de arbeidsmarkt erbij?

Om leerlingen beter voor te bereiden op een beroepssector ligt het voor de hand het leren binnen de school te verbinden met het leren buiten de school. Veel scholen doen hun best die verbinding te leggen. → 8

4. Hoe blijven we ons onderwijs verbeteren?

'Na de verbouwing begint het pas'. Deze opmerking zullen schoolleiders en docenten herkennen. PGL is meer dan een goed onderwijsconcept en een aantrekkelijke leeromgeving. Groepsgrootte, (externe) opdrachten, de integratie van algemene vakken met praktijkvakken én de verbinding met het mbo vragen permanent om aandacht. → 12

5. Wat bereiken we met PGL?

Een reële leeromgeving zorgt voor bewuster kiezende leerlingen en voor een grotere kans op slagen in het mbo. Dit is een belangrijk effect van praktijkgericht leren, dat echter pas op termijn meetbaar is. Nu al zijn andere effecten duidelijk zichtbaar. → 14

6. Tien tips voor de invoering van PGL

Nuttige handreikingen voor scholen die PGL nog willen invoeren of verder willen ontwikkelen. → 18

1.

Praktijkgericht leren wat willen we ermee?

Competentiegericht leren, natuurlijk leren of actief leren: het zijn allemaal begrippen die de basis vormen voor praktijkgericht leren in het vmbo. Kernpunt is dat scholieren niet alleen kennis opdoen, maar ook vaardigheden meekrijgen die ze nodig hebben op de arbeidsmarkt. Om goed te leren samenwerken, problemen op te lossen en initiatieven te nemen, werken leerlingen zelfstandig en in kleine groepjes aan opdrachten, vaak met behulp van de computer. De opdrachten komen bij voorkeur van externe opdrachtgevers. Ze brengen leerlingen in aanraking met verschillende werkvelden. Idealiter komen erin ook algemeen vormende vakken aan bod, zoals taal, wiskunde of biologie. Leerlingen plannen zelf de uitvoering van het werk, zoeken de benodigde materialen uit en houden hun resultaten bij. Na afloop reflecteren ze op wat ze hebben geleerd.

Een leersituatie dus die niet te vergelijken is met die waarin een docent in een klaslokaal zijn kennis overdraagt. Praktijkgericht leren vindt plaats in grote, open ruimtes waarin leerlingen samenwerken en rondlopen, begeleid door meerdere docenten. De ruimtes heten leerplein, leeratelier of leer-domein. Ook de wat oudere 'werkplekkenstructuur' hoort erbij. Allemaal bevatten ze aantrekkelijke praktijk-simulaties of professionele werkplekken. Scholen bouwen met de subsidieregeling kinderdagverblijven, kapsalons, restaurants, winkels, kantoorruimtes en garages na. De ervaring leert dat hoe levensechter de onderwijsomgeving is, hoe makkelijker het is om de aandacht van de leerlingen vast te houden.

De meeste scholen stellen eerst vast wat ze willen met PGL. Hoeveel ruimte moet ervoor komen in het curriculum, welke accenten willen ze leggen? Welke consequenties heeft dat voor groepsgroottes, voor de schoolorganisatie en voor de lesruimtes? De verandering van de fysieke omgeving – het doel van de subsidieregeling – zien ze als een belangrijke stap in het proces, maar niet als de eerste. Toch heeft de regeling veel scholen aangespoord om de vernieuwing in gang te zetten, omdat het geld unieke kansen biedt het grondig aan te pakken.

Met een hightec technovleugel bieden wij een bredere oriëntatie op beroepen

Marcel Snijders en Tonnie Franke

Directeur en adjunct-directeur Techniek vmbo-locatie Twents Carmel College, Oldenzaal

Het geld uit de regeling was bijzonder welkom. Het heeft alle collega's aan het denken gezet. Wij zijn ervan overtuigd dat je vmbo-leerlingen betekenisvolle opdrachten moet geven in een aantrekkelijke leeromgeving. Het is de enige manier om ze bij de les te houden. Het kost veel geld, maar de investering verdient zichzelf terug. Wij hebben eerst gezocht naar een goed didactisch concept en toen naar wat het betekende voor de inrichting van de ruimtes. Voordat je dan met een architect om de tafel zit ben je zo anderhalf jaar verder. We hebben onder andere een winkelstraat gerealiseerd en zijn nu druk bezig een hightec technovleugel bouwen. Daarin bieden we leerlingen een brede oriëntatie op beroepen. Ze kunnen al vroeg in het programma een technische differentiatie kiezen, maar het hoeft niet. Ze kunnen ook met een breed technisch profiel uitstromen. Het vergroot hun mogelijkheden in het mbo. In het leerdomein bepalen leerlingen zelf welke opdrachten – en dus welke disciplines – het beste bij ze passen.

Van verschillende afdelingen naar één leeromgeving

Peter de Kreijl

Directeur vmbo/mavo-locatie Nehalennia, Middelburg

Dit is voor ons dé kans om de school voor de komende twintig jaar opnieuw in te richten. We bieden drie sectoren aan en voor alledrie gaan we zeer ingrijpend verbouwen. Zo ingrijpend, dat we Europees moesten aanbesteden en uitstel hebben gekregen voor de besteding van de subsidie. We gaan modulair, competentiegericht en ook betaalbaar werken. Dit laatste houdt in dat we brede programma's aanbieden om te voorkomen dat we klasjes met tien leerlingen krijgen. Bij Techniek bijvoorbeeld gaan we van de verschillende afdelingen naar één leeromgeving waarin één docent modules Voertuigtechniek, Elektrotechniek en Installatietechniek aanbiedt. De docenten zijn actief betrokken bij de voorbereiding. Eén van hen loopt nu stage in het bedrijfsleven: een docent Bouwtechniek loopt een maand lang drie keer per week mee in een elektrotechnisch bedrijf. We hebben er veel over gesproken in de school en de docenten zijn inmiddels zeer enthousiast.

Oostvaarders College in Almere

Mariëlle Blijboom / Directeur vmbo

Wij willen leerlingen actief laten leren in de praktijk. Daarvoor hebben wij de werkplekkenstructuur gekozen. Het is juist voor vmbo-leerlingen van groot belang dat de werkplekken zo reëel mogelijk zijn. Dat motiveert en zet leerlingen aan tot zelfstandig werken. Ze kunnen er bovendien ervaren hoe het is om in een bepaald beroep te werken. Je vraagt nogal wat van hun inlevingsvermogen als ze zich in een klaslokaal met twee tuinstoelen moeten voorstellen hoe het is in een echte kapsalon. Hier krijgen ze de kans om het te beleven. Dat geeft ze meer inzicht in hun mogelijkheden en hun grenzen. Leerlingen voelen zich serieus genomen. Ze bewegen zich anders door de school. Ze vragen bijvoorbeeld meer en nemen initiatieven. Je ziet het ook aan de mooie nieuwe materialen die we gebruiken: er gaat nauwelijks iets stuk. Leerlingen zijn er zuinig op.

Mieke Dekker / Docent Zorg & Welzijn breed

Ik was al met minimale middelen in een klaslokaal hoekjes aan het maken met daaraan gekoppeld praktische opdrachten. Ik liep al heel snel tegen ruimtegebrek aan en kreeg toen in het schoolgebouw steeds meer ruimte om een werkplekkenstructuur op te bouwen. Uiteindelijk is er een apart bijgebouw voor bestemd. We hebben het dus in stappen gedaan. De basisstructuur stond vanaf het begin. Die is dat leerlingen in groepjes van vier werken aan opdrachten op één bepaalde werkplek. Elke zes weken verplaatsen ze zich naar een nieuwe plek. Er zijn bijvoorbeeld werkplekken thuiszorg, schoonheidssalon, ziekenhuis, kinderdagverblijf, buurtcentrum. De omgeving stimuleert. Als leerlingen een verjaardagsfeestje in een kinderdagverblijf moeten organiseren, compleet met aankondigingen en een spelprogramma, dan zijn alle materialen voorhanden. Het maakt ze praktischer, zelfstandiger, en omdat ze het samen moeten doen leert het ze conflicten te beheersen.

Mitchell Henning / Leerling vierde klas, Consumptief
Koken en serveren leek mij erg leuk, en dat is het ook. Ik heb in de praktijklessen veel geleerd. De keuken is heel professioneel, dat helpt. Je doet er je eigen ding, op je eigen werkplek. Maar het leukste vind ik toch serveren. Het belangrijkste dat ik daarbij heb geleerd is dat je gastvrij moet zijn en moet lachen. Je mag geen negatieve uitstraling hebben. Ik dacht dat ik de horeca in wilde en ik heb het hier op school echt goed uit kunnen proberen. Maar na twee jaar weet ik wel wat het is en nu wil ik toch iets anders. Het hoge tempo in de keuken en bij het serveren valt me een beetje tegen. Ik kook liever thuis, op mijn gemakje. Ik ga de mbo-opleiding Sport & Beweging volgen bij het ROC.

Daisy Schouten / Leerling vierde klas, Uiterlijke Verzorging

Ik werkte al deeltijd in een kapsalon. Hier op school is de salon heel professioneel. We oefenen op klasgenoten en dat is hartstikke leuk, al die meiden onder elkaar. Knippen doe ik het liefste. Op school is het sneller goed, in de kapsalon waar ik werk moeten de kapsters hun werk helemaal perfect doen. Ik ga graag naar school, de sfeer is goed. Uiteindelijk wil ik wel een kappersopleiding doen aan het ROC. Maar eerst ga ik een jaartje naar de opleiding Beveiliging. Zo vergroot ik mijn mogelijkheden.

2. Organisatie van de verandering wie doet wat?

Voor een nieuwe visie op leren, een nieuwe werkwijze en het aanpassen van de onderwijsruimtes is draagvlak nodig binnen de school. Soms komt de wens om te veranderen vanuit de schoolleiding, maar vaak ook vanuit de docententeams. In alle gevallen spreekt men intern lang en intensief over PGL, vaak onder begeleiding van externe adviseurs. Wat goed werkt is een enthousiast projectteam dat een voortrekkersrol speelt. In het team zitten bij voorkeur een schoolleider, een teamleider of docent, iemand van de facilitaire dienst en soms een bestuurslid. Gezamenlijk betrekken zij verschillende docenten bij de aanpassing van het curriculum en de leeromgeving. Ze kijken de kunst vaak af op andere scholen. Ook betrekken ze soms leerlingen bij het proces, door ze in de eindfase de onderwijsruimtes in te laten richten.

In het vernieuwingsproces moet de meeste aandacht uitgaan naar de docenten. Zij maken de grootste verandering door. Zij moeten hun eigen klaslokalen uitkomen en een grote ruimte delen met meerdere collega's. Hun instructierol wordt kleiner, hun begeleidersrol groter. Het werk van de docenten is zichtbaarder en zij moeten intensiever samenwerken. Verreweg de meeste docenten die de overgang hebben gemaakt – ook de aanvankelijke sceptici – vinden dat hun werk er spannender en leuker door geworden is. Maar voor sommigen is het een moeilijk proces. Schoolleiders geven aan dat extra scholing helpt, maar dat vooral tijd en aandacht nodig zijn. Tijd voor iedereen om aan de nieuwe situatie te wennen en (extra) aandacht voor de mensen die het moeilijk vinden.

Vooral beginnen en niet eindeloos praten

Jan Mulder

Teammanager vmbo-locatie Delta College, Utrecht

Als je wilt dat een onderwijsvernieuwing als deze slaagt, moet je het rigoureu aanpakken. Natuurlijk moet je heel goed luisteren naar wat de docenten willen, waar ze van dromen, en dat toepassen in je plannen. Maar als je eenmaal weet waar je naartoe wilt werken moet je vooral beginnen. Je kunt eindeloos praten over de aanpak óf je redeneert al doende, vanuit de praktijk. Dan moet je wel zorgen dat er geen weg meer terug is. Sloop de muren er maar uit, dan is het voor iedereen duidelijk dat lesgeven in de oude situatie niet meer kan. En dat eventuele problemen of kinderziektes in de nieuwe setting moeten worden opgelost. Alleen zo kom je vooruit. Bij ons op school hebben de collega's het weer over de inhoud van het onderwijs. Als je maar een enthousiasteling hebt die de kar trekt, dan kun je met z'n allen blijven ontwikkelen.

Iedereen bij het proces betrekken, van schoonmaakster tot directeur

Twan van den Hazelkamp

Adjunct-directeur vmbo-locatie Kandinsky College, Nijmegen

Wij hebben een leerwerkhuisstructuur gerealiseerd in de onderbouw met een heel nieuwe leerlijn. Het programma was al operationeel, maar omdat leerlingen voor de opdrachten naar verschillende plekken in het gebouw werden gestuurd, liepen we tegen ruimteproblemen aan. Nu hebben we een prachtig halfopen systeem, dat supermultifunctioneel is. Het is hartstikke belangrijk om alle betrokkenen bij het proces te betrekken: van de schoonmaakster tot de directeur. Als je eenmaal een koers hebt bepaald, moet je durven innoveren en experimenteren. Denken in mogelijkheden, niet in onmogelijkheden. Een voorbeeld daarvan is dat je het rooster het beste helemaal los kunt laten. Dat blokkeert een hoop. Voor de verbouwing hebben de docententeams een wensenlijst opgesteld. Daarmee zijn we naar de architect en de bouwer gegaan, en uit de voorstellen die zij vervolgens maakten hebben we samen met de collega's een keuze gemaakt. Het heeft geleid tot honderd procent meer werk –en leerplezier.

3.

Hoe betrekken we de arbeidsmarkt erbij?

Praktijkgericht leren in het vmbo laat leerlingen ontdekken wie ze zijn, welke mogelijkheden ze hebben en welke werkvelden bij ze passen. Leerlingen moeten daarvoor een zo reëel mogelijk beeld krijgen van de beroepssectoren. Praktijksimulaties in de school helpen daarbij uitstekend. Een nóg levensechter beeld ontstaat als het leren in de school wordt gekoppeld aan activiteiten in de 'echte' wereld. Leerlingen kunnen wat ze binnen oefenen, buiten toepassen.

Stages vormen in veel vmbo-programma's een steeds grotere component. Door het praktijkgerichte leren ontstaat vanzelf de behoefte om op meer plekken buiten de school te gaan kijken. De leerlingen zijn steeds beter voorbereid op een dagje meedraaien in de praktijk. Dat komt door de levens-echte simulaties in de school, maar ook doordat ze zelfstandiger leren werken. De verbinding tussen school en stageplek verbetert aanzienlijk en dat komt de relatie met de stagebedrijven ten goede. Op sommige scholen denkt het bedrijfsleven enthousiast mee over de invulling van het praktijkleren.

Daarnaast werven docenten buiten de school opdrachten voor het leren binnen. Leerlingen maken bijvoorbeeld houten speelgoed voor peuterspeelzalen, of hekken voor een tennisvereniging. Ze repareren fietsen voor buurtgenoten of helpen bij dagactiviteiten in een bejaardentehuis. Veel docenten zien hun leerlingen door de opdrachten die ertoe doen, opbloeien. Sommige vmbo-ers komen er al doende achter dat ze over kwaliteiten beschikken die ze niet bij zichzelf vermoed hadden.

Het werven van externe opdrachten en stageplekken kost tijd en energie. Het bedrijfsleven wil wel, maar komt niet uit zichzelf naar de scholen. Het succes van de werving is dan ook sterk afhankelijk van de inzet van individuele docenten. Het is goed om deze taak te laten rouleren óf om hem te verdelen over meerdere onderwijsgevenden.

Direct vanaf het begin in de praktijk bezig zijn is de winst van PGL

Ton Spierings

Teamleider bovenbouw vmbo-locatie Groenhorst College, Ede

Bij ons gingen de leerlingen al zelfstandig, op afstand begeleid door een docent, op zoek naar korte stages. Op dat gebied is de grootste winst van PGL dat ze direct vanaf het begin in de praktijk bezig zijn. Stagebedrijven hebben graag leerlingen die fatsoenlijk hebben leren samenwerken en netjes met anderen omgaan. We hebben nu voor de vakrichting Bloem het Wageningse congrescentrum WICC bereid gevonden onderwijs, dat voorheen in de school plaatsvond, bij hun in huis uit te voeren. Leerlingen maken in het congrescentrum bloemstukken die ter plekke worden weggezet. Niet voor alle vakgebieden kunnen we opdrachten krijgen van buiten. Maar we hebben zelf uitstekende voorzieningen. Zo hebben we een heel nieuw kascomplex gerealiseerd, met daaraan gekoppeld dierenverblijven. Levenslechter kan het niet: de leerlingen zijn hier verantwoordelijk voor levende have.

Op school werken aan externe opdrachten zorgt voor motivatie

Egbert Bakker

Afdelingsleider Techniek Stad en Esch, Meppel

Op ons bouwplein maken leerlingen onder andere houten speelgoed in opdracht van peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Voorheen werkten de leerlingen vooral voor het cijfer, nu leggen ze, zeker bij zo'n externe opdracht, meer eer in hun werk. Ze voelen zich verantwoordelijk voor het eindresultaat. Ze brengen het speelgoed zelf naar de speelzalen en dagverblijven, dus ze zien ook wat ermee gedaan wordt. Voor sommige afdelingen, bijvoorbeeld Voertuigtechniek, is het veel lastiger om betekenisvolle, externe opdrachten te werven. Als leerlingen sleutelen aan de remmen van een auto dan moet er een controleslag overheen. Daar hebben we geen capaciteit voor. De docenten Voertuigtechniek maken daarom, uit nood geboren, gebruik van auto's van personeelsleden voor het uitvoeren van externe opdrachten. Leerlingen wassen de auto's of verwisselen banden.

Stad en Esch in Meppel

Peter de Visser / Directeur-bestuurder

Wij hebben drie leerpleinen gerealiseerd: voor Techniek, Economie en Zorg & Welzijn. Dat kan alleen als een grote groep docenten in de school dat wil. Anders moet je er niet aan beginnen. Docenten die het met de onderliggende visie niet eens zijn, kunnen ook niet werken op een leerplein. Er zijn wel mensen weggegaan. Maar de grootste groep stond er positief tegenover en de sceptici zijn 'om'. We hebben een teamstructuur waarin we veel praten en naar elkaar luisteren. Het is best een zwaar traject voor het docentencorps – zeker de eerste twee jaar. Mensen gaan van een eigen, veilige manier van lesgeven naar een grote ruimte met daarin meerdere collega's die elkaar kunnen aanspreken op wat ze doen. Het vraagt veel van ze, maar het geeft ook veel voldoening. De schoolleiding moet zorgdragen voor goede randvoorwaarden: voldoende tijd, aandacht, faciliteiten en het stimuleren van een cultuur waarin mensen het leuk vinden om dingen te ontwikkelen.

Egbert Bakker / Afdelingsleider Techniek

Ons leerplein wordt steeds meer een school binnen en school. Volgend jaar willen we ook de algemeen vormende vakken in aangrenzende ruimtes onderbrengen. Leerlingen krijgen dan op het plein praktijkopdrachten, instructie en theoretische vakken, en ze voeren er mentorgesprekken. Ze hoeven het plein alleen nog af voor sportlessen. Onze leerlingen werken de helft van de tijd aan prestaties, de andere helft van de tijd zijn ze gekoppeld aan een docent. De prestaties zijn weekopdrachten. Niet afmaken betekent op maandagmiddag nablijven. Maar leerlingen bepalen zelf de volgorde waarin ze hun werk doen en het tempo. Je ziet ze steeds verantwoordelijker daarmee omgaan. Als je ze vraagt wat ze vinden van school, zeggen ze: 'lekker vrij'. Ze moeten best veel, maar ze hebben het gevoel dat ze keuzes hebben. Paradoxaal genoeg betekent meer vrijheid ook dat we erg strikt moeten vasthouden aan de regels die er wel zijn. We herhalen continu: de weektaak moet af, spelletjes spelen op de computer mag niet. Een zekere roep om regels blijft.

**Raymon Nashidkhali / Leerling derde klas,
Voertuigtechniek**

Techniek heeft mij altijd getrokken en sleutelen vind ik fantastisch. Dit is helemaal wat ik wil. De theoretische vakken gaan mij best goed af. Het leren kost mij weinig moeite. Er zijn prestatie-uren en gewone uren. Tijdens de prestatie-uren kun je een praktijkopdracht kiezen uit een map. Je moet bijvoorbeeld een motorblok uit elkaar halen en dan weer in elkaar zetten. Heel leerzaam. De leraar laat je in die prestatie-uren heel vrij, hij zegt niet wat je moet doen. Ik vind dat heel prettig. Er zijn wel leerlingen die alles opstapelen en op maandag moeten nablijven. Het lokaal waar ze hun taak moeten afmaken zit elke week wel vol. Maar ik red het prima in de tijd die ervoor staat. Mijn doel is een mbo-opleiding Voertuigtechniek op niveau 4 en uiteindelijk een eigen motorzaak.

4.

Hoe blijven we ons onderwijs verbeteren?

Eenmaal gerealiseerd worden de leerpleinen, leerateliers, leerdomeinen en werkplekken regelmatig aangepast. Scholen geven aan dat zij – net als hun leerlingen – al doende leren. Ze voegen regelmatig nieuwe praktijksimulaties of werkplekken toe. De grote open ruimtes, die vaak flexibele wanden hebben, veranderen naarmate ze langer in gebruik zijn. Ze krijgen hoeken en nissen waarin groepjes leerlingen rustig kunnen werken. Er komen kleine aangrenzende ruimtes bij om leerlingen korte instructies te kunnen geven. Veel scholen doen moeite om de algemeen vormende vakken te huisvesten rondom de leerpleinen, -ateliers, -domeinen en werkplekken. Niet alleen omdat de leerlingen dan niet de hele school door hoeven, maar ook omdat het de integratie van praktijk en theorie bevordert. Er wordt ook continu nagedacht over het vernieuwen van zowel de externe opdrachten als de opdrachten die de docenten zelf ontwikkelen. De ervaring is dat 'flexibiliteit' niet alleen het sleutelwoord is voor wanden en ruimtes, maar ook voor de inrichting van de onderwijsprogramma's.

Dat blijkt ook uit het laatste, maar niet onbelangrijkste verbeterpunt voor het onderwijs: de aandacht die veel scholen hebben voor de aansluiting tussen vmbo en mbo. Zo ontwikkelen schoolleiders en docenten uit beide onderwijssoorten gezamenlijk verkorte, geïntegreerde opleidingen. Ze brengen de laatste twee leerjaren van het vmbo samen met de eerste leerjaren van het mbo in een bepaalde beroepssector. Dit levert leerlingen tijdwinst op en in veel gevallen een hogere kwalificatie dan via reguliere trajecten. Het praktijkgerichte leren in het vmbo geeft deze verkorte opleidingen een enorme stimulans. De onderwijsvernieuwing biedt fantastische kansen om de vmbo-programma's nog beter af te stemmen op de curricula in het mbo. Bovendien kan een aantrekkelijke leeromgeving in het vmbo-leerlingen motiveren om langer op school te blijven, zeker als op dezelfde locatie ook een mbo-afdeling is gevestigd.

Je moet durven experimenteren

Mariëlle Blijboom

Directeur vmbo Oostvaarders College, Almere

Wij hebben onze plattegronden wel honderd keer aangepast vóór de verbouwing. En nu die achter de rug is, blijven we nog bijschaven. Dat geeft niks, het is juist goed. Je moet durven experimenteren. Bij Zorg & Welzijn integreren we nu in één werkplek dans en muziek, en we maken ruimte voor een klein sportcentrum. In alle sectoren groeide de behoefte om een plek te hebben waar we leerlingen kunnen onderbrengen die we even niet in de les willen hebben. Daar hebben we nu een zorglokaal voor ingericht: een soort huiskamer die de leerlingen zelf hebben aangekleed. Met onze flexibele wanden kunnen we alle kanten op. Uiteindelijk moet je het al onderzoekend doen.

Wij bieden een verkort mbo-traject

Paul Brugman

Directeur Rosa BeroepsCollege Zorg en Welzijn, Amsterdam

Dit jaar bieden we eindexamenleerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg voor het eerst een verkort mbo-traject aan, in onze eigen vmbo-school. Na het eindexamen hebben de leerlingen geen vrij, maar krijgen ze hier een summer course tot aan de zomervakantie. Een van onze docenten geeft die cursus samen met een docent uit het mbo. Na de vakantie volgen de leerlingen dan nog een jaar onderwijs in dit schoolgebouw, om een startkwalificatie te behalen op mbo-niveau 2. Er hebben zich twintig leerlingen voor aangemeld. Ik ben ervan overtuigd dat ons aangepaste, aantrekkelijke zorgplein helpt om deze leerlingen een jaartje langer vast te houden. Als de omgeving en het schoolklimaat goed zijn, dan kan dat extra jaartje er ook wel bij. Onze ambitie is om ervoor te zorgen dat niemand uitvalt en alle twintig leerlingen een startkwalificatie halen in het mbo.

5.

Wat bereiken we met PGL?

De algemeen heersende verwachting is dat praktijkgericht leren een belangrijk positief effect heeft op de aansluiting tussen het vmbo en het mbo. Met behulp van de reële werkomgeving kunnen leerlingen gemotiveerder kiezen voor een beroepsrichting of een mbo-opleiding. Ook het werken met vaardigheden maakt dat ze beter zijn voorbereid op de vervoliprogramma's. Praktijkgericht leren helpt zo voortijdig schoolverlaten te bestrijden en geeft leerlingen een grotere kans op het halen van een startkwalificatie. Dit effect is pas op langere termijn meetbaar – al melden scholen nu al dat ze hun leerlingen bewuster zien kiezen.

Een aantal andere positieve effecten is direct zichtbaar geworden. Het belangrijkste daarvan is: trots. Zowel leerlingen als docenten zijn trots op hun vernieuwde schoolomgeving en stralen dit uit. Een veelgehoorde opmerking in het vmbo is: ons onderwijs is veel en veel leuker geworden! Leerlingen gaan met plezier naar school, zijn zuinig op de materialen en dat alles komt de sfeer ten goede. De docenten komen hun lokalen uit. Ze overleggen vaker en dat leidt tot grotere eenduidigheid voor leerlingen. Ook de samenwerking tussen collega's van verschillende sectoren wordt makkelijker. Dat zet de deur open voor bredere programma's. Het vernieuwingsproces is niet voor iedereen gemakkelijk, maar in veel scholen vallen docenten sneller op elkaar terug en leren ze van de ander. Er is minder lesuitval, omdat men bij ziekte makkelijker voor elkaar inspringt.

Daarnaast zien schoolleiders en docenten dat hun leerlingen zelfstandiger worden. Het werken met (externe) opdrachten maakt dat leerlingen een groter gevoel voor verantwoordelijkheid ontwikkelen en beter kunnen samenwerken. Schoolleiders zouden graag zien dat het toetsen van deze competenties onderdeel wordt van het eindexamen vmbo.

De ervaringen met PGL zijn dus zonder meer positief. De subsidieregeling uit 2006 stimuleert en versnelt het vernieuwingsproces op scholen. Daardoor krijgen duizenden vmbo-scholieren elke dag opnieuw goed onderwijs in een aantrekkelijke, moderne, en op de praktijkgerichte leeromgeving.

We kunnen leerlingen nu veel beter competenties bijbrengen

Frank Out

Directeur vmbo-locatie Fioretticollege, Lisse

Het werken met vaardigheden is wezenlijk verbeterd. Leren is meer dan in je schoolbankje zitten, het is ook actief bezig zijn. Dat zie je kinderen nu doen. Je proeft overal activiteit, er is veel meer beweging in de school. En onze docenten vinden hun werk leuker. Er zijn minder ordeproblemen. Er is minder aanleiding voor conflicten, want we dwingen leerlingen niet in een keurslijf. Het aantal verwijderingen uit de les is sinds de invoering van het leerplein gehalveerd. Dat is dus een tastbaar resultaat. De eerste lichter die op deze manier onderwijs heeft gehad, heeft net eindexamen gedaan. Hun resultaten zijn gelijk aan die van hun voorgangers. Dat is eigenlijk een enorm succes, want we hebben veel meer ruimte ingebouwd voor de praktijk, maar dat meet het examen niet. De theorie heeft er in elk geval niet onder geleden én we hebben de leerlingen veel beter dan voorheen competenties kunnen bijbrengen.

Leerlingen kiezen veel bewuster voor een beroepssector

Hiltje Rookmaker

Directeur vmbo-locatie Reitdiepcollege, Groningen

Leerlingen krijgen bij ons ruim de tijd om te ervaren welke kennis en vaardigheden ze voor een beroepsrichting nodig hebben. Wij hebben het keuzemoment ingebouwd halverwege het derde leerjaar en tot die tijd krijgen ze geïntegreerde opdrachten Handel & Administratie, Zorg & Welzijn en Techniek. Dat én de reële leeromgeving maakt dat ze veel bewuster kiezen voor een beroepssector. Een leerling die regelmatig op een terrasje zit en het wel leuk lijkt om in de horeca te werken, kan bij ons ervaren hoe het is om de hele avond te staan, te rennen en te vliegen als je moet serveren. Dan is zo'n horecarol opeens heel andere koek. Een reële leeromgeving is een uitstekend hulpmiddel om uit te zoeken wat een leerling kan en niet kan, of waar zijn interesses liggen. Als hij uiteindelijk gemotiveerd naar het mbo gaat, dan geeft dat een grotere kans op slagen.

Delta College in Utrecht

Jan Mulder

Wij hebben voor onze afdelingen Economie & Administratie en Voertuigtechniek het onderwijs aangepast, de inventaris vernieuwd en de muren gesloopt. We gaan eind 2009 naar een nieuw gebouw, maar toch hebben we hier in het oude gebouw de vernieuwing alvast in gang gezet. Daar hebben we geen spijt van. Een deel van de gedane investering gaat mee, want het meubilair is al aangepast op het nieuwe gebouw. Hier hebben we uitstekend kunnen proefdraaien. Iedereen is heel positief. Je kunt je onderwijsprogramma wel vernieuwen en een digitale leeromgeving aanbieden, maar als de fysieke omgeving niet aansluit, dan motiveert dat toch minder. Bij Economie komen leerlingen nu binnen in een kantoor, bij Voertuigtechniek in een garage. Dat spreekt ze aan. Het proefdraaien heeft ons geleerd dat we de leerdomeinen moeten uitrusten met kleine lokalen voor korte instructie-momenten. We zullen in de nieuwbouw ook flexibele scheidingswanden gebruiken om kleinere ruimtes te creëren voor leerlingen in het leerweg ondersteunend onderwijs.

Lydia Millenaar / Docente Economie & Administratie

De aanblik van de onderwijsruimte is heel anders. Er is geen leslokaal meer, we werken met z'n allen echt in een kantoor. Ik heb meer overleg met mijn collega's over de lesaanpak en ook over de regels die we samen hanteren. Als een leerling niet in de groep kan werken, hoeft hij niet meer weg. Je kunt hem nu even bij een collega zetten aan de andere kant van de ruimte. Je ziet van elkaar hoe je dit soort dingen oplost en daar praat je over, meer dan voorheen. Je leert ervan en je hebt er ook steun aan. Neemt niet weg dat ik er wel aan moest wennen. Vooral aan het rumoer. Het duurt even voordat je je kunt focussen op je eigen hoekje. Voor Administratie hebben we nu een methode, Link2, die helemaal zelfsturend is. Leerlingen kunnen achter de computer hun opdrachten plannen en uitvoeren. Toch blijft uitleg nodig. Ze lezen niet makkelijk, dus ze vragen toch nog vrij veel.

**Chakib Toujri / Leerling derde klas,
Economie & Administratie**

Wij kunnen hier in het leerdomein al het werk doen. We hoeven alleen maar weg voor gym. Ik vind dat wel prettig. Ik kan prima werken in zo'n grote ruimte. Ik heb er geen last van als andere mensen praten of rondlopen. Als het te rumoerig wordt, zet de docent het stoplicht aan de muur op rood. Dan moet je even helemaal stil zijn. Als het op oranje staat mag je wel met je buurman praten. Bij groen met iedereen. In de leertuinen mag je werken aan vakken als Nederlands, Engels, wiskunde, maatschappijleer. Je mag zelf bepalen welk vak je dan doet. Als je ergens moeite mee hebt is het wel handig om ermee bezig te zijn in het uur dat de leraar van dat vak ook aanwezig is. Dan kun je hem of haar vragen stellen. Maar ik stem mijn werkvolgorde meestal af op die van mijn vriend. Als je dan vastloopt, kun je elkaar helpen en hoef je niet op de leraar te wachten.

6.

Tien tips voor de invoering van PGL

1. Ga kijken bij collega-scholen

Het bruist van de activiteiten rond praktijkgericht leren in het vmbo. Veel scholen hebben al aardig wat ervaring opgedaan. Een kijkje in de keuken bij een ander werkt inspirerend. Kijk achterin deze brochure voor de adressen.

2. Zorg voor draagvlak

Vorm een klein projectteam en enthousiasmeer daarmee de overige personeelsleden. Neem de tijd. Luister naar docenten, pas hun ideeën toe en biedt ze scholing aan. Zorg voor goede communicatielijnen met alle betrokkenen.

3. Kies een heldere koers

Kies in gemeenschappelijk overleg een voor iedereen (personeel, leerlingen, ouders) duidelijke eindbestemming. Denk daarbij in mogelijkheden, niet in onmogelijkheden. Laat bijvoorbeeld het rooster los. Maak duidelijk welke stappen moeten worden ondernomen.

4. Richt de blik zo vroeg mogelijk op het mbo

Stem onderwijsconcepten en bouwplannen in een vroeg stadium af op het mbo – zeker als er sprake is van (nieuwe) gezamenlijke huisvesting.

5. Maak de onderwijsruimtes niet alleen maar groot

Leerlingen zoeken vrijheid, maar ook geborgenheid en sfeer. Plan kleine instructielokalen aan de open leer-ruimtes en zorg voor flexibele wanden. Maak de wanden transparant, zodat docenten meerdere ruimtes tegelijk kunnen overzien.

6. Houd rekening met lawaai

Geluidsoverlast is, zeker bij de sector Techniek, een belangrijk punt van aandacht.

7. Vertrouw op de eigen deskundigheid bij de bouw

Ga niet alleen af op wat een externe adviseur of architect zegt. Schoolleiding en docenten hebben zelf veel deskundigheid in huis. Zij kunnen goed inschatten wat wel werkt en wat niet, wat duurzaam is en wat niet.

8. Verbouw in de zomervakantie

Laat het lesgeven niet parallel lopen met de verbouwing van bestaande schoolgebouwen. Dat geeft veel stress bij de docenten. Verbouw in de vakantie.

Zorg wel dat er iemand aanwezig is die beslissingsbevoegd is.

9. Neem één bedrijf in de arm

Gun de verbouwing aan één gerenomeerd bedrijf, vermijd verschillende opdrachtnemers. Dat voorkomt dat er te veel werklui de school in komen die deels langs elkaar heen werken. Het spaart de opdrachtgever veel tijd.

10. Denk niet dat je er bent als de verbouwing af is

Niet alleen het onderwijsconcept, ook de lesruimtes worden nog aangepast na de verbouwing. Houd er rekening mee dat dit nog enige tijd vergt (en misschien wel nooit ophoudt!).

Onderzoek naar de praktijkgerichte leeromgeving

Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap controleert de uitvoering van de subsidieregeling én de effecten ervan. In januari 2008 is het eerste deel van een kwalitatieve monitor verschenen. Daaruit bleek dat er veel gaande is op het gebied van praktijkgericht leren in het vmbo. Als een van de belangrijkste effecten signaleert de monitor een positiever school- en werkklimaat, als gevolg van trotse docenten en leerlingen. De verwachting is dat de combinatie van die trotse houding met het praktijkgerichte onderwijs leidt tot betere schoolresultaten en tot een betere aansluiting tussen het vmbo en het mbo. De eerste monitor kon deze effecten nog niet concreet in kaart brengen, daarvoor was het te vroeg.

Colofon

Uitgave van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap
Productie Maatschap voor Communicatie, Utrecht
Ontwerp OSAGE, Utrecht
Fotografie Rolf Reesink
Tekst Willy Francissen
Druk Koninklijke De Swart

Vragen? Meer informatie is te vinden op www.praktijkgerichtleren2008.

U kunt ook contact opnemen met een zogenaamde PGL-ambassadeur. Een aantal van hen is ook geïnterviewd voor deze publicatie. Een PGL-ambassadeur is een enthousiaste collega die zijn of haar ervaring en kennis graag met u deelt.

Regio Utrecht
Naam Jan Mulder
School Delta College
Telefoonnummer 030 - 244 03 34
E-mail j.mulder@delta-college.nl

Regio Groningen
Naam Hiltje Rookmaker
School Reitdiepcollege
Telefoonnummer 050 - 547 22 30 / 06 - 339 886 71
E-mail h.c.rookmaker@reitdiep.nl

Regio Amsterdam
Naam Paul Brugman
School Rosa/beroepscollege zorg en welzijn
Telefoonnummer 020 - 631 67 11
E-mail p.brugman@isa-vo.nl

Regio Twente
Naam Tonnie Franke
School Twents Carmel College
Telefoonnummer 0541 - 532 333
E-mail t.franke@twentscarmelcollege.nl

Regio Zuid-Holland
Naam Frank Out
School Fioretticollege
Telefoonnummer 0252 - 435 020
E-mail F.Out@fioretti.nl

Regio Gelderland
Naam Twan van den Hazelkamp
School Kandinsky College
Telefoonnummer 06 - 241 006 05
E-mail t.vdhazelkamp@kandinsky.nl

Regio Zuid Nederland
Naam Peter de Kreij
School Nehalennia vmbo
Telefoonnummer 0118 - 655 755 / 06 - 509 602 51
E-mail adres pkreij@nehalennia.nl

Regio Gelderland
Naam Ton Spierings
School Groenhorst College
Telefoonnummer 0318 - 675 300 / 06 - 132 279 24
E-mail t.spierings@groenhorstcollege.nl

www.praktijkgerichtleren2008.nl

